

Etyka a wypalenie zawodowe lekarzy weterynarii

Joanna Helios*, Wioletta Jedlecka*

z Wydziału Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego

Ethics and professional burnout of veterinarians

Helios J., Jedlecka W., Faculty of Law, Administration and Economics, University of Wrocław

The purpose of this paper is to reflect on the impact of ethics on minimizing job burnout among veterinarians. Various factors (abilities, competences, economic considerations, prestige, family traditions), encourage the choice of the profession of a veterinarian. The specificity of the work of a veterinarian, the ethical challenges it poses, encountering organizational and economic problems, choices related to the fact that the patient is an animal, while the client and decision maker is the owner, can negatively affect the mental and physical condition of veterinarians. The lack of skills in coping with stress leads to the conviction of failure in the implementation of professional goals and ideals and, consequently, leads to job burnout.

Keywords: work ethic, professional ethics, job burnout, Veterinary Surgeons Code of Ethics.

Powszechnie wiadomo, że wykonywanie jakiegokolwiek zawodu wytwarza często w psychice pewną swoistą, cieńszą lub grubszą warstwę zwyczajów, nazywanych nawet niekiedy zawodowymi. Nie ulega bowiem wątpliwości, że praca zawodowa wyciska silne piętno na psychice i przyczynia się poważnie do kształtowania obyczajów. Praca zawodowa posiada niemały wpływ na ludzi, którzy jej się oddają. Stwierdzają to luźne obserwacje potwierdzone przez badania naukowe. Zdobyte współczesnej socjologii i psychologii ukazują wyraźnie znaczenie wpływu środowiska społecznego, a bliżej – grupy zawodowej, i właściwego jej rodzaju pracy na psychikę, charakter, obyczaje oraz życie ludzkie. Coraz wyraźniej widać, że praca zawodowa wyrabia nie tylko określone sprawności przydatne czy niezbędne przy wykonywaniu zadań właściwych jakiemuś danemu zawodowi lub specjalizacji zawodowej, ale także pewne dyspozycje sięgające już do głębszej warstwy psychiki, urabia poglądy i oceny, budzi zainteresowania teoretyczne i rodzi sprawności praktyczne. Rezultatem tego wpływu jest pewna określona postawa człowieka w stosunku do życia i działania, określone wartościowanie zjawisk, swoiste wskazania normatywne, takie a nie inne sprawności (1).

Zawód lekarza weterynarii związany jest ściśle z jego etosem, wartościami, etyką i deontologią zawodową, które oprócz wiedzy specjalistycznej i praktyki wpływają na jego postrzeganie. Z drugiej strony zawód ten skorelowany jest z dużym stresem, co często prowadzi do wypalenia zawodowego.

Celem niniejszego szkicu jest refleksja nad wpływem etyki na minimalizowanie wypalenia zawodowego wśród lekarzy weterynarii. Do wyboru zawodu lekarza weterynarii zachęcają różne czynniki, wśród

których wymienić można zdolności, kompetencje, względy ekonomiczne, prestiżowe, niekiedy tradycje rodzinne. Do pracy na rzecz zwierząt skłania powołanie i empatia. Specyfika samej pracy lekarza weterynarii, wyzwania etyczne, jakie ten zawód stawia, zetknięcie się z problemami organizacyjnymi, ekonomicznymi, wyborami związanymi z faktem, że pacjentem jest zwierzę, natomiast klientem i decydemtem opiekun/właściciel, mogą negatywnie wpływać na kondycję psychiczną i fizyczną lekarzy weterynarii. Brak umiejętności w radzeniu sobie ze stresem prowadzi do przekonania o ponoszonej klęsce w realizacji zamierzeń i ideałów zawodowych, a w konsekwencji prowadzą do wypalenia zawodowego.

Etyka pracy a etyka zawodowa

Etyka pracy odnosi się do spostrzegania i traktowania pracy jako obowiązku, powinności oraz wartości moralnej, a także nadawania szczególnego znaczenia ciężkiej, intensywnej pracy. Pracownicy z wysoką etyką pracy cenią pracowitość, a piętnują lenistwo – są przekonani, że obowiązki zawodowe należy wykonywać jak najlepiej. Powinność oznacza tu obowiązek moralny, zaś pracowitość jest rozpatrywana jako cnota. W takim znaczeniu etyka pracy odnosi się do norm, postaw, zachowań, a treścią komponentu emocjonalno-oceniającego jest wysokie wartościowanie (kult) pracy.

Wyróżniane jest siedem wymiarów etyki pracy:

- 1) stawianie pracy w centrum życia – przeświadczenie, że stanowi ona podstawową aktywność życiową;
- 2) wiara w sens ciężkiej pracy – przekonanie, że wiedzie ona do sukcesu oraz stanowi receptę na problemy i trudy życia;
- 3) niechęć do marnowania czasu – skłonność do traktowania czasu w kategoriach cennego zasobu;
- 4) niechęć do czasu wolnego – przekonanie, że aktywności czasu wolnego są mniej wartościowe;
- 5) odraczenie gratyfikacji – uznawanie wartości nagród, na które trzeba poczekać;
- 6) niezależność, poleganie na sobie, indywidualizm – przekonanie, że człowiek sam odpowiada za swoje czyny, a poleganie na innych może prowadzić do lenistwa;
- 7) moralność i etyka – nacisk na uczciwość w relacjach z innymi (2).

Rola moralnego postępowania w pracy jest niezwykle istotna. Podstawowym założeniem jest w tym przypadku uregulowanie stosunków wewnątrz danej grupy. Mowa tutaj przede wszystkim o zasadach, takich jak solidarność, udostępnianie wiedzy młodszym kolegom i koleżankom po fachu, wzajemna pomoc, zachowanie zdrowej konkurencji czy unikanie celowego działania na czyjąś niekorzyść (3).

* Radca prawny OIRP we Wrocławiu.

Z kolei etyka zawodowa jest nauką filozoficzną o usprawnieniach moralnych człowieka potrzebnych do wykonania ulubionej pracy. Trzeba lubić swój zawód, chętnie wykonywać to, co się najlepiej umie. Kształcenie usprawnień zależy od koncepcji pracy i związanych z nimi teorii usprawnień. Mówiąc inaczej, etyka zawodowa jest teorią odpowiedzialnej, a więc moralnie dobrze realizowanej pracy, wykonywanej dzięki sprawnościom warunkującym efektywną pracę. Sam zespół tych sprawności kształtuje się proporcjonalnie do tego, jak pojmuje się pracę. Zadania wynikające z wykonywania pracy zawodowej są przez jednostkę ludzką przyjmowane w następstwie nieustannie dokonującego się podziału i poszerzania działań wyspecjalizowanych, lub są jednostce zadawane, względnie narzucane, szczególnie w strukturze działań zorganizowanych. Obowiązki wynikają ze zwyczajów społecznych oraz z odpowiednich przepisów prawnych; w tym sensie mówi się o prawach i obowiązkach człowieka. Powinności natomiast mają wymiar niejako naturalny i moralny, który jest związany z rozwojem człowieka. Coraz częściej w wielu grupach zawodowych następuje formalne regulowanie zasad postępowania. Przykładem zwerbalizowanej formy postępowania etycznego może być kodeks etyczny, przysięga czy ślubowanie. Jednak w odniesieniu nie do każdego zawodu normy te są spisane. Należy jednak wskazać na powszechne przekonanie, że ludzie nieprzestrzegający norm i zasad etycznych są traktowani zazwyczaj w swoim środowisku zawodowym niechętnie. W związku z tym niektóre grupy pracownicze same tworzą normy moralne na użytek własnych zbiorowości. Zakres stosowania reguł moralnych w danej grupie jest uwarunkowany postawami poszczególnych jej członków, a także tradycjami w tym zakresie. Warto również podkreślić, że praca etyczna, moralna może przynieść pracownikowi większą satysfakcję i być rzeczywistym źródłem zadowolenia. Wykonywanie określonego zawodu kształtuje osobowość pracownika, jego nawyki i sposób zachowania, tworzy „rodziny zawodowe”, przyczynia się do tworzenia odrębnego stylu życia, kultury zawodowej, wzorców i stereotypów. Nic więc dziwnego że grupy zawodowe dążą do opracowania i wdrożenia określonych reguł moralnych, które obligują ich członków do pożądanych zachowań, które w konsekwencji tworzą prestiż danego zawodu (4). Naczelnym kryterium działań zawodowych jest skuteczność, jednakże twierdzenie, iż etyka zawodowa musi służyć temu celowi, jest nieuzasadnione. Wymagania etyczne nie tylko nie są obliczone na zwiększenie skuteczności działań zawodowych, ale – stawiając dodatkowe warunki działania (poszanowanie człowieka) – utrudniają czynności zawodowe w takim stopniu, w jakim utrudnieniem jest spełnienie dwóch warunków zamiast jednego. Pierwszym warunkiem jest oczywiście biegłość profesjonalna ludzi wykonujących zawód, drugim warunkiem domagającym się spełnienia jest wykonywanie zawodu tak, aby nie naruszać godności człowieka – tych wszystkich wartości, które na nią się składają. Już z tego względu widać, że jeżeli etyki zawodowe są „interesowne”, to tylko w ten sposób, że bronią moralnych interesów ludzi korzystających z usług zawodów posiadających

swoje kodeksy etyki zawodowej (5). Etyka zawodowa interpretuje zasady postępowania w duchu pewnych doktryn etycznych. Wśród tych doktryn najczęściej wskazuje się na utilitaryzm i deontologię czy etykę personalistyczną jako takie teorie etyczne, które dostarczają niezbędnego systemu wartości, co zatem zakłada, że etyka musi wspierać pewną tradycję (6).

Etyka zawodowa lekarzy weterynarii

Kodeks Etyki Lekarza Weterynarii (KELW) wyznacza pewne zasady etyczne oraz powinności moralne, które muszą być przestrzegane przez lekarzy weterynarii. Zgodnie z art. 4 ustawy o zawodzie lekarza weterynarii i izbach lekarsko-weterynaryjnych: *Lekarz weterynarii obowiązany jest wykonywać zawód ze szczególną starannością, w oparciu o zasady etyki i deontologii weterynaryjnej* (7). W przypadku zawodu lekarza weterynarii pojawiają się określenia: „humanitarny”/„niehumanitarny”. Lekarz weterynarii może być przyzwoity bądź nie, moralny albo zupełnie odstający od ogólnie przyjętych kanonów zachowań. Wachlarz norm etyczno-zawodowych lekarza weterynarii jest bardzo szeroki i rozciąga się na obowiązkowe przestrzeganie zasad etyki ogólnoludzkiej oraz zasad dobrych obyczajów, nakazujących dbałość o godność zawodu. Normy etyczne odnoszą się do takich cech, jak sumienność, rzetelność, uczciwość, kultura osobista i taktowne postępowanie. Lekarza weterynarii, oprócz ustawy o samorządzie i uchwał organów izb, obowiązują przepisy szeroko rozumianego prawa weterynaryjnego. Problem etyczny w wykonywaniu zawodu lekarza weterynarii mogą stanowić: sterylizacja, eutanazja, eksperymenty na zwierzętach, manipulowanie genotypem, przeszczepianie narządów, paternalizm wobec klienta. Jak podkreśla się w literaturze, współcześnie bycie etycznym lekarzem weterynarii nie jest łatwe. Lekarz weterynarii nie może popadać w rutynę. Każdy przypadek jest zupełnie inny i wymaga indywidualnego podejścia oraz pełnego zaangażowania. Zawód lekarza weterynarii jest niełatwym zawodem, wymagającym bezwzględności poświęcenia, oddania sprawie i wielu wyrzeczeń (8).

Zgodnie z Kodeksem Etyki Lekarza Weterynarii lekarz weterynarii składa przyrzeczenie, w którym następuje odwołanie do sumienności, aktualnej wiedzy weterynaryjnej, godności zawodu. Lekarz weterynarii ma się przyczyniać do postępu nauk weterynaryjnych i ma obowiązek dbania o zdrowie zwierząt. Jednakże celem nadrzędnym jest zawsze dobro człowieka. W Kodeksie Etyki Lekarza Weterynarii zostały wymienione cechy, które powinien posiadać lekarz weterynarii. Powinien go cechować przyjazny i racjonalny stosunek do zwierząt. W przypadku chorego zwierzęcia należy ograniczać jego cierpienia i dążyć do przywrócenia mu zdrowia. W uzasadnionych przypadkach lekarz weterynarii może rozważyć możliwość humanitarnego uśmiercenia zwierzęcia (9).

Kodeks Etyki Lekarza Weterynarii stanowiący zbiór wartości i obowiązków ma na celu polepszenie funkcjonowania zawodu, zdyscyplinowanie członków samorządu zawodowego, podniesienie prestiżu społecznego i solidarności środowiskowej, a także ma uświadamiać osobom podlegającym kodeksom etycznym, że

postępowanie zgodne z ogólnymi zasadami etyki zawodowej ma przynieść więcej korzyści dla społeczeństwa, zawodu lekarza weterynarii i jednostki. Rolą Kodeksu Etyki Lekarza Weterynarii jest zobligowanie wykonujących zawód lekarza weterynarii do przestrzegania postanowień kodeksu, które odnoszą się do postulowanego sposobu wykonywania zawodu (10).

Etyka zawodowa jest potrzebna dla lekarzy weterynarii, aby nie zatracili się w codziennej pogoni za sprawami bieżącymi, zyskami i awansami. Lekarz weterynarii wykonując swój zawód nie reprezentuje tylko siebie tu i teraz, ale całą społeczność korporacyjną. Wysokie standardy etyczne to wartość ponadczasowa, która tworzy dobry wizerunek zawodu i odpowiednią atmosferę wokół niego. Każdy członek społeczności zawodowej, niezależnie od liczby lat spędzonych w zawodzie, powinien dołożyć wszelkich starań, aby pomnażać te wartości, a na pewno ich nie negować i nie niszczyć. Za budujący można uznać fakt, że wśród studentów weterynarii są osoby z pasją, z oddaniem, chłonące nie tylko zawodową wiedzę techniczną, którą posługują się do wykonywania rzemiosła, ale również tę drugą, nieco metafizyczną, jakże ważną część wiedzy tworzącej klimat zawodu. Etyka zawodowa lekarzy weterynarii definiowana jest jako żywy organizm, który powinien być przez lekarzy weterynarii pielęgnowany, ażeby nie dopuścić do wypaczeń, niedorozwoju, czy też innych chorób, które jej zagrażają (11). Dlatego też ważna wydaje się ciągła praca nad rozwijaniem prestiżu tej grupy zawodowej oparta na tradycji i etyce zawodowej (12).

O wypaleniu zawodowym lekarzy weterynarii

Zjawisko wypalenia zawodowego to poważny problem, który dotyka ludzi od wielu lat. Po raz pierwszy zdefiniował je Herbert Freudenberger w 1974 r., chociaż naukowcy zwracają uwagę na to, że już wcześniej opisywano zjawisko wypalenia zawodowego w literaturze i czasopiśmie naukowych, jednak nikt nie zdefiniował tego pojęcia. W latach 70. ub. wieku na terenie Stanów Zjednoczonych badacze i psychologowie zauważyli niepokojące tendencje w zachowaniach pracowników w takich zawodach, jak: lekarze, pielęgniarki, pomoc społeczna, a także nauczyciela. Freudenberger pierwotnie zespół wypalenia określił jako: *stan wyczerpania spowodowany nadmiernymi żądaniami stawianymi przez środowisko lub daną osobę*. Pierwsza, robocza definicja samego wypalenia uwzględniała tylko dwa wymiary: emocjonalne wyczerpanie i depersonalizację, nie było w niej miejsca na wypalenie zawodowe. Samo zjawisko wypalenia przywoływany autor traktował jako stan zmęczenia, frustracji, będący wynikiem poświęcenia się jakiejś sprawie, niekoniecznie w sferze zawodowej, lecz też sposobowi życia, które to poświęcenie nie przyniosło oczekiwanej nagrody, a cały proces spowodowany był niepowodzeniem w realizacji pożądanego i oczekiwanego celu. Herbert Freudenberger wyróżnił trzy istotne wyjściowe elementy składowe wypalenia zawodowego:

- 1) *wyczerpanie emocjonalne* – zmęczenie, które pojawia się, kiedy zbyt mocno i długo się czymś przejmujemy,

- 2) *depersonalizacja* – zanik empatii, troski i współczucia,

- 3) *obniżenie poczucia spełnienia* – nieodparte wrażenie daremności i bezcelowości naszych działań oraz ogólne poczucie, że nic, co robimy, nie ma większego sensu, uczucie beznadziejności (13).

Christina Maslach zwraca uwagę, że są zawody, w których istotną rolę pełni bliski kontakt interpersonalny. Aby był on satysfakcjonujący, konieczne są zaangażowanie i emocjonalne dostrojenie pracownika do klienta oraz jego duża kreatywność, co samo w sobie może być obciążające. Do tego dochodzi konieczność dzielenia trosk i zmartwień osób zwracających się o pomoc (tzw. osób w potrzebie). Dla skali obciążeń zawodowych nie bez znaczenia są zarówno liczba osób potrzebujących profesjonalnej pomocy, jak i rodzaj oraz waga zgłaszanych problemów. Efektywność pracy w tych zawodach warunkowana jest również harmonijnie układającymi się relacjami interpersonalnymi zarówno w płaszczyźnie poziomej (w grupie współpracowników, kolegów, personelu placówki), jak i pionowej (pracownik – kierownictwo instytucji). W zawodach tych stawia się pracownikom wysokie wymagania odnośnie do umiejętności personalnych, wśród których najważniejsze są: umiejętność uważnego słuchania, komunikowania się i negocjowania, empatia, cierpliwość, umiejętność okazywania zainteresowania, wspierania i efektywnego rozwiązywania przedkładanych problemów, takt, kultura osobista i dyskrecja. Konieczność sprostania tym wymaganiom stanowi – zdaniem Maslach – główne źródło emocjonalnych obciążeń będących istotnym ogniwem wypalenia (14). Niebezpiecznej mieszanki wypalenia emocjonalnego, negatywno-cynicznego nastawienia wobec innych i zwątpienia w swoją pracę doznają osoby zwłaszcza w tych zawodach, w których wymagana jest zaangażowana postawa wobec innych ludzi. Jeśli w zawodzie, w którym pracę wykonuje się dla kogoś innego, mimo wysokiego zaangażowania brak jest perspektyw na awans i nie jest to kompensowane uznaniem drugiej strony (kolegów, przełożonych), następuje tzw. kryzys gratyfikacyjny. W takiej sytuacji – choć często nieświadomie – pracownik może dojść do wniosku, że jego zawodowe zaangażowanie jest niewystarczające albo że jego praca sama w sobie jest bezsensowna. Dodatkowo pracownik taki zaczyna rozwijać u siebie negatywne uczucia wobec osób, dla których pracuje. Jak pokazują liczne badania w zakresie behawioryzmu (zwłaszcza modele learned helplessness, czyli wyuczonej bezradności), nic tak nie rujnuje motywacji i chęci do pracy, jak brak pozytywnego feedbacku (np. widoczne sukcesy w pracy, pochwała lub uznanie). Dlatego też największe ryzyko wypalenia niosą zwłaszcza te zawody, w których należy dbać o ludzi, od których rzadko otrzymuje się pozytywny odzew, a niekiedy nawet jest to niemożliwe. Tam, gdzie odnośnie samej pracy rzadko napływają dodatnio nacechowane informacje zwrotne, na znaczeniu zyskują zewnętrzne warunki pracy: wysokie wskaźniki wypalenia zawodowego stwierdza się przede wszystkim w tych miejscach, w których panuje ogromna presja i istnieją niewielkie możliwości organizacji własnej pracy. Taka sytuacja w miejscu pracy określana jest w literaturze specjalistycznej jako high

demand – low influence (wysokie wymogi – niewielki wpływ). Wskazana konstelacja niesie ze sobą wysokie ryzyko wypalenia zawodowego. Co najmniej równie znaczącą kwestią sprzyjającą poczuciu wypalenia zawodowego jest brak wsparcia ze strony kolegów lub przełożonych. Kompetentne koleżeńskie wsparcie jest jednak w stanie ochronić przed syndromem wypalenia zawodowego tylko wtedy, gdy zatrudnieni pracownicy są w stanie z niego skorzystać. Nierzadko osoby zmagające się z wypaleniem mają jeszcze jeden problem: wielu z tych, którym doskwiera wypalenie, wcześniej przez długie lata należało do osobowości o wysokiej motywacji do pracy, aczkolwiek swoje ambitne zawodowe cele chciało osiągnąć w pojedynkę i nie przywiązywało dużej wagi do kontaktów z kolegami z pracy. Również perfekcjonistyczne nastawienie do pracy, w wyniku którego sam zatrudniony nakłada na siebie dużą presję i wymaga od siebie zbyt wiele (często nieświadomie), może po kilku latach prowadzić do wypalenia zawodowego. Zwłaszcza w przypadku takich solidnych i (nadmiernie) zaangażowanych pracowników, którzy gotowi są poświęcić często swoje prywatne interesy na rzecz osiągnięcia wyznaczonych celów zawodowych, a z których, co zrozumiacie, przełożeni i koledzy są początkowo bardzo zadowoleni, przełożeni powinni mieć na wszelki wypadek z tyłu głowy, że u tych osób istnieje ryzyko późniejszego wypalenia zawodowego (15). A przecież zdrowie psychiczne rozumiane jako wysoka jakość funkcjonowania, pełnia możliwości i duża skuteczność ludzkiego umysłu, psychiki, jest kluczowe dla prawidłowego wykonywania każdego zawodu. Wszak o osobie, która nie cierpi

na żadne dolegliwości i regularnie ćwiczy, mówi się, że cieszy się dobrym zdrowiem fizycznym. I podobnie ktoś, kto radzi sobie ze wszystkim tym, co ją obciąża, jest uważany za osobę o dobrym zdrowiu psychicznym (16). Niestety przed objawami wypalenia zawodowego, tym samym problemami ze zdrowiem psychicznym przejawiającymi się emocjonalnym wypaleniem, negatywnym nastawieniem wobec swoich pacjentów/klientów i wątpliwością w sens własnej pracy, niestety nie uchronią się lekarze, pielęgniarze, w tym także lekarze weterynarii. Główną przyczyną wypalenia zawodowego wśród lekarzy jest przeciążenie pracą (17). Antoni Schollenberger wskazuje, iż ostatnimi czasy nasiliła się dyskusja na temat zdrowia psychicznego personelu weterynaryjnego, wywołana doniesieniami o wysokim odsetku samobójstw wśród lekarzy weterynarii (18).

Wobec lekarzy weterynarii stawiane są wysokie wymagania. Poza zdobytą wiedzą oraz osiągniętymi umiejętnościami lekarz weterynarii powinien posiadać odpowiednie predyspozycje zawodowe do wykonywania zawodu. Predyspozycje zawodowe są to wrodzone cechy człowieka, które mają ułatwić mu wykonywanie danego zawodu, bowiem nie każdy zawód wymaga takich samych predyspozycji zawodowych. Przyszły lekarz weterynarii powinien szanować zwierzęta i być wobec nich przyjazny bez względu na to, czy jest to zwierzę domowe, hodowlane, egzotyczne czy dzikie. Często jest wizja lekarza weterynarii jako człowieka, który jest pasjonatem swojego zawodu, mającym chęć niesienia pomocy zwierzętom bez względu na okoliczności. Oczywiście jedynym wyjątkiem jest dobro człowieka (19). Lekarz weterynarii powinien

Hematologia 5diff + retikulocyty + PLT optycznie

Retikulocyty z podziałem na 3 frakcje wiekowe

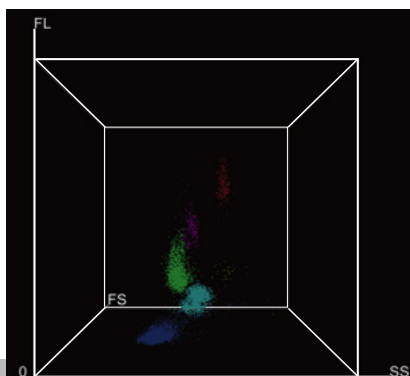
Możliwość badania krwi oraz płynów ustrojowych

Rozpuszczanie wiązań agregatów płytkowych

Eliminacja interferencji RBC <-> PLT

Laserowa cytometria + fluorescencja

Optyczny pomiar płytek

33 parametry

Transmisja do klinikiXP

5 populacji leukocytów

Informacja o NRBC, gran. pałeczkowatych, niedojrzałych, atypowych etc.

mindray
animal care

BC-60R VET

Analizatory Weterynaryjne.pl

Zadzwoń po więcej informacji: Marek 601 845 055 Dominika 667 300 762

wykazywać się ogromną cierpliwością i troską o życie swojego pacjenta, skrupulatnie oraz precyzyjnie wykonywać czynności weterynaryjne, od których może być uzależnione życie zwierzęcia. Wiąże się z tym dystans do pewnych sytuacji i odporność na stres, niepopadanie w stan paniki. Lekarz weterynarii musi też posiadać odporność psychiczną w wypadku śmierci pacjenta – zwierzęcia czy w związku z okolicznościami udzielenia pomocy zwierzęciu, którego obrażeń dokonał okrutny człowiek (20). Niektórzy spekulują, że jedną z potencjalnych przyczyn ryzyka samobójstwa wśród lekarzy weterynarii jest oswojenie się z bolesną śmiercią w wyniku rutynowego przeprowadzania eutanazji (21). Niestety od ponad 30 lat odsetek lekarzy weterynarii, którzy giną śmiercią samobójczą, jest dużo wyższy niż w przypadku reszty populacji, a z badań amerykańskich naukowców wynika, że najbardziej zagrożone są weterynarze kobiety (22).

Obok odporności psychicznej należy dodać sprawność fizyczną oraz towarzyszące jej zręczność, sprężystość i wytrzymałość, które w zależności od sytuacji mogą być przydatne lekarzowi weterynarii w wykonywaniu czynności zwłaszcza przy dużych zwierzętach. W związku z tym stan zdrowia lekarza weterynarii musi umożliwiać mu wykonywanie zawodu (23).

Od decyzji lekarza weterynarii wiele zależy, stąd musi to być osoba mająca zdolność do podejmowania przemyślanych i szybkich decyzji. Na lekarzu weterynarii spoczywa duża odpowiedzialność nie tylko za zwierzęta i ich dobrostan, ale też inne osoby (klienenci, personel, współpracownicy), toteż jego zaletą jest odpowiedzialność za to, co zrobił (nie zrobił) sam lekarz, ktoś, za kogo jest odpowiedzialny i tym samym zobligowany do nadzoru nad jego działaniem (24). Lekarz weterynarii powinien posiadać umiejętności interpersonalne, czyli umieć pracować w zespole, odpowiednio komunikować się z innymi, rozwiązywać konflikty w zespole itd. Jeśli jest kierownikiem lecznicy weterynaryjnej, to dodatkowym atutem będą umiejętności związane z zarządzaniem, zdolności organizacyjne oraz autorytet personelu lecznicy. Z wykonywaniem zawodu lekarza weterynarii związana jest ciągła konieczność pogłębiania stanu wiedzy, nauki, samorozwoju (25).

Lekarze weterynarii podkreślają, iż studia nie przygotowują w stopniu wystarczającym do wykonywania zawodu. Po studiach zaczyna się praca, niejednokrotnie ponad siły, chroniczny stres, duże wymagania, nierzadko roszczeniowi klienci, często zbyt niskie wynagrodzenie, czasem mobbing, czasem seksizm. W związku z tym już po kilku latach zaczyna się wypalenie zawodowe, lekarze weterynarii zmieniają branżę lub wyjeżdżają do pracy za granicę. W żargonie lekarzy weterynarii, zwłaszcza w mniejszych miastach czy gminach, w kontekście wykonywanego zawodu pojawia się określenie „zgnilizna” (26). Współcześnie lekarze weterynarii to w dużej mierze kobiety. Pokutuje – być może stereotypowy – pogląd, że mężczyźni są na ogół mniej empatyczni niż kobiety wybierające ten zawód z miłości do zwierząt. Amerykańscy naukowcy z Centrum Kontroli i Zapobiegania Chorobom (z uwagi na fakt, że problem wypalenia zawodowego w tym zawodzie jest globalny) ustalili

po przeanalizowaniu 11 620 przypadków zgonów lekarzy weterynarii, że kobiety w tej branży są 3,5 razy bardziej narażone na śmierć w wyniku samobójstwa niż reszta populacji. W przypadku płci męskiej ten odsetek wynosi 2,1. W Polsce cztery lata temu zespół Vetnolimits, założony przez lekarzkę weterynarii Natalię Strokowską, przeprowadził badanie, w którym wzięło udział 637 lekarzy weterynarii z całej Polski. Co trzeci przyznał się do myśli samobójczych (27). Również jednym z istotnych czynników stresujących lekarzy weterynarii są ograniczenia finansowe właściciela zwierzęcia. Wielu lekarzy w badaniach przeprowadzonych w USA wyznało, że mała zdolność finansowa właścicieli wpływa negatywnie na możliwość zapewnienia odpowiedniej opieki zwierzęciu i była jednym z kluczowych czynników przyczyniających się do niezadowolenia z pracy i poczucia wypalenia zawodowego. Same rozmowy z opiekunami zwierząt bywają stresogenne (28), nie tylko z powodu braku możliwości finansowych czy chęci leczenia zwierzęcia po stronie opiekuna, ale także zdarzają się sytuacje, kiedy lekarz weterynarii zostaje oskarżony o zabicie zwierzęcia, a klient nie chce przyjąć do wiadomości, iż do śmierci zwierzęcia przyczyniły się wcześniejsze zaniedbania, tylko całą frustrację i złość przenosi na lekarza weterynarii (29).

O etyce i wypaleniu – podsumowanie

Współcześnie nastąpiła pewna zmiana postrzegania roli lekarza, w tym lekarza weterynarii. Bywa obdarzany podejrzliwością zamiast zaufaniem społecznym. Zwiększenie możliwości medycyny wzbudza nadmierne oczekiwania pacjentów, a co za tym idzie – nietolerancję błędów i porażek. Pojawia się pogląd, iż wartości ustąpiły miejsca technologii. Lekarze stają się coraz bardziej naukowcami, technikami, usługodawcami przytłoczonymi nadmiarem biurokracji i odpowiedzialności. Pacjenci/klienenci zaś konsumentami, a medycyna gałęzią gospodarki, w której liczy się opłacalność i efektywność (30). W zawodzie lekarza weterynarii dodatkowym obciążeniem jest status pacjenta, którym jest zwierzę nieposiadające podmiotowości (31), całkowicie uzależnione od decyzji człowieka, a lekarz weterynarii musi zadbać nie tylko o zdrowie fizyczne zwierzęcia, ale też promować stany psychiczne u zwierząt (32). Najważniejsze jest zobowiązanie wobec pacjentów – zwierząt, odpowiedzialność za ratowanie życia czy polepszenie jego jakości, jest to jeden z czynników stresujących zwłaszcza w pierwszych latach pracy (33). Łacińska sentencja z kodeksu etyki weterynaryjnej *Sanitas animalium pro salute homini* (przez zdrowie zwierząt do zdrowia człowieka) nie pozostawia wątpliwości, co jest nadrzędnym celem działalności weterynaryjnej – jest nim troska o zdrowie człowieka. Zwierzęta nie są celem samym w sobie, a jedynie środkiem do celu, są jedynie narzędziem, które człowiek od dawna wykorzystuje do osiągnięcia swoich celów. Andrzej Elżanowski w jednym ze swoich artykułów porusza temat etyki lekarzy weterynarii (34). Z przytoczonych w tekście badań wynika, że w toku studiów osłabieniu ulega empatia i więź ze zwierzętami, jak również

wzrasta lekceważenie ich cierpienia, co jest szczególnie widoczne u osób planujących pracę ze zwierzętami gospodarskimi. By oddać w pełni skomplikowaną sytuację, należy wziąć pod uwagę także wszechobecne w społeczeństwie użytkowe podejście do zwierząt. U osób wrażliwych moralnie czynniki te sprawiają, że do trudności zawodu dochodzi dyskomfort funkcjonowania w systemie, w którym uprzedmiotowienie i wyzysk zwierząt stały się *de facto* normą, jego integralnym elementem. Ambivalentny stosunek do zwierząt w ogóle (dzielenie ich na zwierzęta towarzyszące, użytkowe, rzeźne, szkodniki) i konieczność odnalezienia się w tym podziale są być może fundamentalną przyczyną psychicznego rozbitcia w pracy ze zwierzętami. Rozwiązaniem staje się zubożenie, utrata empatii i przywdzianie „grubszej skóry” (35).

Czy etyka może stanowić remedium na prowadzący do wypalenia stres zawodowy? Etykę, zwłaszcza etykę zawodową, można potraktować jako zbiór wskazówek, które mogą być pomocne w wykonywaniu zawodu lekarza weterynarii, zwłaszcza w trudnych przypadkach związanych z leczeniem zwierzęcia (np. art. 15 KELW, art. 19 KELW, art. 20 KELW, art. 30 KELW, art. 31 – art. 33 KELW), a także we wzajemnych relacjach między lekarzami weterynarii (rozdz. IV KELW *Stosunki wzajemne między lekarzami weterynarii*).

U każdego lekarza proces wypalenia jest powodowany innymi czynnikami i może przebiegać w odmienny sposób. W przypadku konfliktu obciążenia pracą etyka nie będzie stanowiła środka pomocnego w jego rozwiązaniu. Jednakże Kodeks Etyki Lekarza Weterynarii i wyartykułowane w nim wartości mogą się sprawdzić w przypadku konfliktu kontroli, konfliktu nagrody, konfliktu społecznego czy konfliktu niesprawiedliwego traktowania oraz konfliktu wartości, stanowiąc wskazówki etycznego postępowania.

Niewątpliwie etyka, zwłaszcza etyka zawodowa, zdaje się przyczyniać się do minimalizowania stresu, tym samym wypalenia zawodowego u lekarzy weterynarii. Jednakże należy mieć na uwadze, iż nawet w przypadku etycznego lekarza weterynarii może rozwinąć się wypalenie zawodowe na skutek szeregu różnorodnych okoliczności, które nie są umocowane etycznie. Dlatego też istotna jest psychoterapia, wsparcie specjalistów i bliskich, gdyż wypalenie zawodowe doprowadza do wystąpienia wielu poważnych chorób, w tym depresji.

Piśmiennictwo

- Olejnik S.: Etos i etyka pracy zawodowej. *Collectanea Theologica* 1957, 28, 541–542.
- Grabowski D., Chudzicka-Czupała A., Chrupała-Pniak M., Rachwaniec-Szczecińska Ż., Stasiła-Sieradzka M., Wojciechowska W.: Etyka pracy i przywiązanie organizacyjne a wypalenie zawodowe. *Medycyna Pracy* 2019, 70, 303.
- <https://liniaetyki.pl/etyka-w-pracy/> (dostęp: 27.12.2022 r.)
- Drzeżdżon W.: Etyczne aspekty pracy zawodowej. Wybrane zagadnienia. *Studia Gdańskie. Wizje i rzeczywistość* 2013, 10, 22–25.
- Bartkowiak L., Maksymiuk T.: O potrzebie kodeksu etyki zawodowej i argumentach przeciwnych – część I. *Med. Wokanda* 2019, nr 12, 7–28.
- Baum E.: Uwagi o wybranych kontekstach etycznych pracy opiekunów osób starszych. *Nowiny Lekarskie* 2012, nr 81 (1), 103.
- Ustawa z dnia 21 grudnia 1990 r. o zawodzie lekarza weterynarii i izbach lekarsko-weterynaryjnych, Dz.U. 1991 nr 8 poz. 27 z późniejszymi zmianami.
- Wywiad z lekarzem weterynarii Agatą Przetakiewicz, <http://www.stara.strefaminsk.pl/strefa-nieobojetnych/42-lek-wet-agata-przetakiewicz.html> (dostęp: 17.04.2016 r.).
- Helios J.: Rola deontologii weterynaryjnej w ochronie zwierząt i ich prawa. *Acta Universitatis Wratislaviensis no 3759, Przegląd Prawa i Administracji CVIII*, Wrocław 2017, 133–134.
- Rotkiewicz T., Tarczyński S.: Etyka i deontologia weterynaryjna. W: Rotkiewicz T.: *Historia weterynarii i deontologia*, Wydawnictwo UWM, Olsztyn 2006, 297.
- Karczmarczyk R.: Po co nam etyka zawodowa? *Życie Wet.* 2014, 89, 736–737.
- Por. Lejko Z.: Etyka pozwala zrozumieć zawód. Dyskusja redakcyjna. *Atest. Ochrona Pracy* 2022, nr 11.
- Por. Okła W., Stueden S.: Strukturalne i dynamiczne aspekty zespołu wypalenia w zawodach wspierających. *Roczniki Psychologiczne* 1999, tom II; szeroko na ten temat: Maslach Ch., Leiter P.M.: *Prawda o wypaleniu zawodowym. Co robić ze stresem w organizacji*, tłumaczenie M. Guzowska-Dąbrowska, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Tucholska S.: Christiny Maslach koncepcja wypalenia zawodowego: etapy rozwoju, *Przegląd Psychologiczny* 2001, 44, 307–308.
- Bauer J.: *Pamięć komórkowa naszego ciała. Jak uzdrowić geny i uwolnić się od dziedziczenia chorób, złych doświadczeń oraz wspomnień*, tłumaczenie A. Trybulska, Wydawnictwo VITAL, Białystok 2019, 241–249.
- Burnett D.: *Psychologika. Skąd biorą się problemy ze zdrowiem psychicznym i jak je zrozumieć*, tłumaczenie B. Józwiak, Wydawnictwo Insignis, Kraków 2022, 27 i n.
- Bauer J.: *Pamięć komórkowa naszego ciała. Jak uzdrowić geny i uwolnić się od dziedziczenia chorób, złych doświadczeń oraz wspomnień...*, 249 i n.
- Schollenberger A.: Od redakcji. *Życie Wet.* 2022, 97, 691.
- Por. Helios J., Jedlecka W.: Pojęcie „praw zwierząt” a Kodeks Etyki Lekarza Weterynarii: kilka uwag o powołaniu lekarza weterynarii. *Życie Wet.* 2022, 97, 367–371.
- Adamczyk D.: *Rola lekarza weterynarii w leczeniu zwierząt na gruncie prawa polskiego i unijnego*, praca licencjacka napisana pod kierunkiem dr hab. prof. UW. Wioletty Jedleckiej w Katedrze Teorii i Filozofii Prawa, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii UW, Wrocław 2019, 22–23.
- Schollenberger A.: Od redakcji. *Życie Wet.* 2022, 97, 691
- <https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art1574741-kobiety-weterynarze-najczesciej-popelniaja-samobojstwo> (dostęp: 1.01.2023 r.)
- Helios J., Jedlecka W.: Rola lekarza weterynarii w ochronie zwierząt i ich praw, W: Helios J., Jedlecka W., Ławniczak A.: *Aspekty prawne, filozoficzne oraz religijne ochrony roślin i zwierząt – wybrane zagadnienia*, e-Wydawnictwo, Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa, Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2016, 128 i n.
- Por. Robertson D.: *Słownik polityki*, tłumaczenie M. Dera, M. Młynarz, G. Polak, R. Wonicki, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2009, 281.
- Adamczyk D.: *Rola lekarza weterynarii w leczeniu zwierząt na gruncie prawa polskiego i unijnego...*, 23–24.
- Firlej-Oliwa M.: *Jak mądrze zadbać o swojego psa i kota?*, Wydawnictwo Otwarte, Kraków 2022, 29.
- Sowa A.: *Lekarze weterynarii: praca w ciągłym napięciu, bezradność. Łatwo się wypalić*, <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/2174871,1,lekarze-weterynarii-praca-w-ciaglym-napieciu-bezradnosc-latwo-sie-wypalic.read> (dostęp: 30.12.2022 r.).
- Strokowska N.: *Wypalenie zawodowe i zmęczenie współczuciem – rosnące zagrożenie w weterynarii*, <https://vetnolimits.com/2018/04/04/wypalenie-zawodowe-w-weterynarii/> (dostęp: 22.12.2022 r.).
- Walas E.: *Doktor weterynarii: Pamiętam każdą eutanazję, każdego zwierzęcia*, <https://kobieta.gazeta.pl/kobieta/7,107881,29061307,weterynarz-pamietam-kazda-jedna-eutanazje-kazdego-zwierzaka.html> (dostęp: 20.12.2022 r.).
- Klimasiński M., Ziemkiewicz M., Baum E.: Duchowość a wypalenie zawodowe lekarzy. *Med. Prakt.* 2019, nr 5, 121–124.
- Por. Rivadeneira C.: *Boscy przewodnicy. Jak zwierzęta uczą nas życia*, tłumaczenie A. Skucińska, Wydawnictwo Znak, Kraków 2022.
- Mance H.: *Jak kochać zwierzęta w świecie człowieka*, tłumaczenie N. Radomski, Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2022, 100.
- Jasińska P.: *Młode, wypalone lekarki weterynarii*, <https://vetpj.wordpress.com/> (dostęp: 30.12.2022 r.).
- Elżanowski A.: *Moralność naukowców eksperymentujących na zwierzętach. Przegląd Filozoficzny* 2015, 94, 287–299.
- Ptak M.: *Pomoc zwierzętom obciąża psychikę*, <https://vege.com.pl/2019/08/30/13282/> (dostęp: 19.12.2022 r.).

Dr hab. prof. UW Joanna Helios,
e-mail: joanna.helios@uwr.edu.pl